

Alii negant : 1° quia hæc opinio nullum habet fundamentum, neque in Scriptura, neque in traditione, sed potius videtur ortum habere ex superstitione gentilium, qui duos genios cuilibet homini assignabant; 2° quia sunt plures homines incapaces exercitii ad virtutem, ut sunt pueri et amentes; 3° quia non est verisimile Deum permittere quod dæmones continuo insidiantur hominibus, qui jam aliunde sunt admodum infirmi.

Ad eos qui referuntur contrarium tenuisse, respondent, Origenem multis aliis erroribus scaterere; Gregorio Nysseno alios Patres non assentire; opera Cassiani declarata esse apocrypha a Gelasio Papa; S. Thomam vero hanc quidem opinionem referre, sed non eam approbare.

DISSERTATIO III

DE OPERE SEX DIERUM

D. Thomas, a q. 67 ad q. 74.

ARTICULUS I

Utrum sex dies creationis sint reales?

[Moyses narrat, cap. 1 *Genes.*, Deum sex dierum spatio mundum creasse. Quæstio est quomodo dies isti sint intelligendi: an realiter pro spatio viginti quatuor horarum, quales sunt dies nostri; an pro spatiis temporis longioribus et indeterminatis; an tandem figurate, pro diversis cognitionibus angelorum.

S. Augustinus, in libris *de Genesi ad litteram*, eos accipit posteriori sensu, secundum diversas cognitiones angelorum, diversitate petita, non ex parte cognitionis, sed ex parte objectorum, docetque S. Doctor Deum mundum uno die, imo uno instanti, creasse. Tum dividit omnes res creatas in sex genera, juxta sex dies numeratos a Moyse, quorum Deus cognitionem impressit menti ange-

licæ. Angelus autem cognovit primum genus rerum in semetipsis, et vocat S. Augustinus hanc cognitionem *vespertinam*; deinde cognovit in Verbo, et hanc cognitionem vocat *matutinam*, quia res clarius cognoscuntur in Verbo quam in seipsis: atque, inquit, sic factum est vespere et mane dies unus. Et sic de cæteris.

De qua interpretatione dicit Angelicus noster, hic q. 58, a. 6, 0: « Hoc quod dicitur de cognitione matutina et vespertina in angelis, introductum est ab Augustino, qui sex dies in quibus Deus legitur fecisse cuncta intelligi vult, non hos usitatos qui solis circuitu peraguntur, cum sol quarto die factus legatur, sed unum diem, scilicet cognitionem angelicam sex rerum generibus præsentatam. Sicut autem in die consueto mane est principium diei, vespere autem terminus, ita cognitio ipsius primordialis esse rerum dicitur cognitio matutina, et hæc est secundum quod res sunt in Verbo; cognitio autem ipsius esse rei creatæ secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina. Nam esse rerum fluit a Verbo sicut a quodam primordiali principio, et hic effluxus terminatur ad esse rerum quod in propria natura habent. »

Communiter admittitur dies creationis fuisse veras periodos temporis, intra quas variæ species entium corporalium e materia *in principio* creata fuerunt successive eductæ. Nam, si Deus omnia uno die, imo uno instanti creavit, sequitur quod simul fuerunt lux et tenebræ, aquæ simul confusæ et divisæ, terra aquis simul cooperta et discooperta, etc. Quæ inconvenientia probant ordinationem universi necessario fuisse successivam, ut verificari possit textus mosaicus: quamvis Deus potuisset, si illi placuisset, materiam primam omnibus formis quas nunc habet vestitam instantanee producere. Unde Angelicus pronuntiat, q. 4 *de Potentia*, a. 2, sententiam S. Augustini « esse subtiliorem, aliorum vero sanctorum esse planiorem et verbis litteræ, saltem quantum ad superficiem, magis conformem; neutram tamen a verbis fidei discordare. »

Sed magna contentione disputatum est de duratione reali harumce periodorum.

Communius, usque ad hæc novissima tempora, admissum fuit sex dies creationis mundi fuisse dies reales viginti quatuor horarum. Et hæ probationes afferebantur, præcipue contra Augustini sententiam.

Prob. 1° ex contextu S. Scripturæ. *Genes.*, 1, Moyses narrat Deum sex diebus fecisse cælum et terram, solem, etc. Atqui per cælum intelligitur id quod hoc nomen proprie et communiter significat, nempe verum et reale cælum, per terram vera et realis terra, per solem verus et realis sol. Ergo per sex dies diversos, dies veri et naturales sunt intelligendi.

Confirm. 1°. Scriptura sacra debet intelligi in sensu proprio et litterali, si inde non sequatur absurdum. Atqui sex dies diversos expresse numerat S. Scriptura, et si intelligantur sex dies naturales, nihil sequitur absurdi. Ergo.

Confirm. 2°. Moyses contexitur historiam creationis mundi principaliter pro populo Judaico. Ergo verisimile est quod per sex dies intellexerit, non cognitiones angelicas, nec durationes indeterminatas, quæ a populo rudi et simplici intelligi non poterant, nisi verbis expressis fuissent expressæ, sed dies naturales, qui facile intelliguntur, sicut per cælum et terram intellexit cælum naturale et terram naturalem, ut jam dictum est.

Prob. 2°. Deus condens legem de observando sabbato, hanc rationem affert, *Exod.*, xx, 11 : *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit die septimo*; quasi diceret : Sicut Deus sex diebus operatus est, et septimo cessavit ab opere, sic vobis permittitur operari sex diebus, sed septimo debetis ab operibus cessare. Atqui hæc ratio nullius foret ponderis, si non sex diebus naturalibus, sed uno tantum Deus omnia creasset. Quæ enim consecutio? Sicut Deus uno die operatus est, sic vos sex diebus poteritis operari, et sicut secundo die naturali cessavit ab opere, sic vos septimo die debetis cessare ab opere. Hæc ratio prorsus incongrua foret. Ergo.

Prob. 3°. Juxta communem Patrum et Ecclesiæ sensum, mundus incepit die dominica : unde Ecclesia in hymno

ad matutinum diei dominicæ cantat : « Primo die quo Trinitas beata mundum condidit, vel quo resurgens conditor nos morte victa liberat. » Si ergo Deus omnia uno die creavit, requievit ab omni suo opere feria secunda, et non sabbato seu die septima, quod est contra S. Scripturam. Ergo.

Ex his certum quidem videtur dies creationis habendos esse ut periodos per quas diversa entium genera fuerunt successive producta ; sed non ita inconcusse demonstratur unamquamque periodum diei naturali viginti quatuor horarum æquivalere. Quamvis, ut jam dictum est, Deus potuerit universitatem rerum ut nunc habetur condere intra sex dies reales, et etiam in uno instanti, plures ex observationibus geologicis existimaverunt longiorem et etiam longissimam periodum necessariam fuisse ut ordo quisque rerum constitueretur ; unde fuerunt adducti ut concluderent hos dies fuisse indeterminatas atque indefinitas plurium aut dierum aut etiam annorum periodos. Hujus enim sententiæ patroni animadvertunt vocem *dies* in libris sacris non præ se ferre notionem certam ac invariabilem, sed interdum tempus lucis, ut quando dicitur, *Genes.*, 1, 5 : *Appellavitque lucem diem*, interdum vero indeterminatum temporis spatium, ut *ibid.*, II, 4 et 5 : *Istæ sunt generationes cæli et terræ, quando creata sunt in die quo fecit Dominus cælum et terram, et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret. In die, id est in tempore*, ut apud Græcos et Latinos, non minus quam apud Hebræos usitatum est, teste Petavio, lib. I *de Opif.*, c. 14, § 1. Animadvertunt præterea tres dies priores nostris diebus similes esse non potuisse, cum non ante diem quartam facta fuerint luminaria, ut præessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras, *Genes.*, 1, 18 ; quod multo magis valere debet de die septima, in qua Deus ab omni opere quod patrarat quievisse perhibetur, *ibid.*, II, 2, quæ dies adhuc perdurat. « Dies septimus, inquit apposite S. Aug., sine vespero est, nec habet occasum, quia sanctificasti eum ad permansionem sempiternam, » *Confess.*,

lib. XIII, c. 36. Et sane, addunt, si non solum Philoni Judæo, *de Opif. mundi*, sed et Clementi Alexandrino, lib. VI *Strom.*, Origeni, lib. III *de Princip.*, c. 5, ac præsertim S. Augustino, lib. II *de Genesi contra Manich.*, c. 3, *de Genesi ad litt. imperf. lib.*, c. 2, 9, 15, lib. IV, V, VI *de Genesi ad litt.*, licuit, salva fide, sex dies creationis allegorice interpretari, ac totum creationis opus momento temporis expletum asserere; si absque temeritatis nota S. Eucherius Lugdunensis, siye author doctus et catholicus *Comment. in Genes.*, quod ejus nomine circumfertur, Tonti, Serry, Macedo, Berti aliique eandem sententiam tueri potuerunt; si non admodum dissimilem expositionem primi *Geneseos* capituli Cajetanus, *in cap. 1 Genes.*, et Melchior Canus, apud Bannez, p. I, q. 71, art. 2, impune dederunt: aperte consequitur nihil obstare quominus expositio de sex periodis indeterminatis admittatur, eo magis quod S. Augustinus doceat nil temere pronuntiandum circa naturam dierum creationis. Dicit enim, lib. IV *de Genesi ad litt.*, c. 1, n. 1: « Arduum quidem et difficillimum est viribus intentionis nostræ voluntatem scriptoris, in istis sex diebus, mentis vivacitate penetrare: utrum præterierint dies illi, et addito septimo, nunc per volumina temporum, non re, sed nomine repetantur, etc. » Et lib. XI *de Civit.*, c. 6: « Qui dies cujusmodi sint, aut perdifficile nobis, aut etiam impossibile est cogitare: quanto magis dicere! » Animadvertunt denique eidem interpretationi suffragari antiquissimas tum Persarum tum Etruscorum cosmogonias. In Persica enim, prout legitur in *Zendavesta*, perhibetur Oromazdes, summi numinis primogenitus, hunc mundum *sex temporibus* creavisse, initio facto a lumine, et postquam omnia absolvisset, festa celebravisse. In Etrusca autem, ut habet anonymus quidam author apud Suidam, traditur Deus sex mille annos rebus universis condendis impendisse. Ab his autem non valde abhorrent Ægyptiorum et Phœnicum cosmogoniæ.

In his porro aliisque similibus argumentis, in quibus aut eum astronomis, aut cum physicis, chemicis et geolo-

gis agendum est, nunquam theologus prætereat hoc præclarum monitum S. Thomæ dicentis, hic q. 68, a. 1, 0: « Sicut Augustinus docet, in hujusmodi quæstionibus duo sunt observanda: primo quidem ut veritas Scripturæ inconcusse teneatur; secundo, cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita præcise inhæreat, ut si certa ratione constiterit hoc esse falsum quod aliquis sensum Scripturæ esse credebat, id nullimode asserere præsumat, ne Scriptura ex hoc ab infidelibus derideatur, et ne eis via credendi præcludatur. » Augustinus ipse ab Angelico allegatus, hanc quæstionem tractando, dicit, lib. I *de Genesi ad litt.*, c. 18, n. 37: « In rebus obscuris atque a nostris oculis remotissimis, si qua inde scripta etiam divina legerimus quæ possint salva fide qua imbuimur alias atque alias parere sententias, in nullam earum nos præcipiti affirmatione ita projiciamus, ut si forte diligentius discussa veritas eam recte labefactaverit, corruamus: non pro sententia divinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, ut eam velimus Scripturarum esse quæ nostra est, cum potius eam quæ Scripturarum est nostram esse velle debeamus. » Et iterum, lib. II, c. 1, n. 4: « Hic occurrit admonere, cavendum errorem quem in libro primo cavendum admonui..., ne arbitretur aliquis nostrum adversus istos... subtiliter disserentes isto testimonio Scripturarum esse nitendum: quia illi non retenti autoritate Litterarum nostrarum, et nescientes quemadmodum dictum sit, libros sanctos facilius irridebunt, quam illud repudiabunt quod vel certis rationibus perceperunt, vel experimentis manifestissimis probaverunt. »

Si ergo evidentes observationes nos cogant a communi interpretatione recedere, nullum detrimentum patitur Mosaica cosmogonia, quæ in hac hypothese optime cum iisdem cohærere potest. Sin vero hujusmodi observationes non habentur, perperam adversarii eas Mosaicæ cosmogoniæ opponunt, quæ, etiam admissa communiori interpretatione, nulla ratione convellitur.]

ARTICULUS II

Utrum cosmogonia Mosaica everti possit?

[*Resp.* negative, et cum doctissimo J. Perrone¹ dico : Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur unde cosmogonia Mosaica infirmari possit.

Post præmissa in articulo præcedenti, vix probatione indiget enuntiata propositio.

Vel enim quæ ex geologia, ex physica atque astronomia proferuntur talia sunt, quæ cum communiore expositione componi possint, vel non. Si primum, perperam ergo traducitur Mosaica cosmogonia velut contraria novis ejusmodi observationibus; si alterum dicatur, hoc unum sequi potest, scilicet recedendum esse a communiore illa interpretatione, quæ privatorum est, non autem Ecclesiæ, quæ nullo unquam modo eam solemniter sancivit. Insuper observandum est neque unanimum esse circa hanc interpretationem Patrum consensum. Firma ergo semper Mosaicæ cosmogoniæ veritas perstabit.

Nonnulla tamen hic advertere juvat. Et 1° omnia prope obsoleverunt systemata illa geologica quæ ad hæc fere tempora inventa sunt, ex quibus plusquam octoginta Mosaicæ cosmogoniæ adversari videbantur. 2° Plures iique doctissimi physici et geologi, inter quos Henslerus, de Luc, André, Buckland, aliique, contendunt Mosaicam cosmogoniam apprime convenire cum observationibus suis (quorum plures a communi interpretatione non recedunt), ideoque velut somniores traducunt quotquot ausi fuerant Mosaicam creationis historiam falsitatis arguere, vel ex interiori telluris constructione, vel ex ejusdem superficie. 3° Magnam affinitatem inter seriem operationum quæ *Geneseos* capite primo exponuntur et eam

1. *Prælect. theol., De Deo creatore, part. II, c. 2.*

quam a naturalibus observationibus deducere credunt, animadverterunt docti geologi Brocchi, Demerson, Bou-bée. 4° Quædam ex his quæ vulgari interpretationi opponuntur, nullius momenti esse doctiores naturalistæ fatentur. 5° Nonnulla phænomena quæ magnam seriem sæculorum exposcere visa sunt, vel satis commode reputantur a Noetico cataclysmo, cui probabiliter debentur non pauca ex ossibus elephantum, rhinocerotum, etc., quæ pluribus in locis sub ipsa prima telluris superficie reperiuntur; vel satis explicantur, si admittimus cum de Luc et aliis doctis viris terras minus elevatas, quæ modo habitabantur, aquis maris usque ad diluvii tempus cooptas fuisse.

Ad astronomiam porro quod attinet, post Eulerum, La Place, La Grange, aliosque peritissimos astronomos, compertum est motum eclipticæ¹, ex quo difficultas petebatur, non esse progressivum, sed oscillatorium, et quidem intra angustum unius gradus spatium. Idipsum pariter dicatur de phænomenis præcessionis æquinociorum² et nutationis axis telluris, lunæ ac planetarum, ex quibus increduli tot argumenta ineluctabilia adversus Mosaicam cosmogoniam se eruere jactabant.

1. Ecliptica ab astronomis vocatur linea illa seu orbita quam sol annuo suo cursu apparenti percurrit. Hæc linea est obliqua æquatori, et constituit cum illo angulum viginti trium graduum cum virginti octo fere minutis. Ex hac inclinatione eclipticæ, seu rectius inclinatione axis telluris, concludebant authores adversi eclipticam seu telluris axem olim fuisse aut verticalem, aut parallelam æquatori, seu potius coincidentem cum æquatore ipso, ac paulatim ad inclinationem supradictam pervenisse. Cum vero talis variatio non nisi post multas annorum myriades tanta fieri potuerit, inferebant mundum longe anteriorem Mosaica chronologia esse. Sed in hoc errabant; nam recentiores astronomi ostenderunt, ex theoria gravitationis universalis, ejusmodi motum non esse nisi oscillatorium. Hinc omnes incredulorum difficultates penitus evanescent. — 2. Illustris astronomus La Place demonstravit, parvas irregularitates quæ in æquinociorum præcessionem observantur, oriri tantum ex motu poli, qui dicitur *nutationis*, ac pariter reperitur in cæteris astris.

Adeo certum est quod scientiarum progressus, quin religioni christianæ noceant, novum semper eidem firmiter et robur adieciunt; nec quidpiam sive ex geologicis aut physicis, sive ex astronomicis observationibus erui potest quo Mosaica cosmogonia vel minimum lædi aut infirmari possit, prout ostendere nobis erat propositum.

Aliud argumentum contra Mosaicam cosmogoniam eruere conantur increduli ex ejusdem authoris chronologia. Sed extra rem vagantur; cosmogonia enim et chronologia omnino differunt. Cosmogonia tractat de creatione et conformatione cæli et terræ, et etiam, si placet, de plantarum et animantium productione; chronologia vero Mosaica ab hominis creatione initium ducit, siquidem Moyses Adæ cæterorumque Patriarcharum annos solum enumerat, unde computatur ætas generis humani. Juxta hebraicam veritatem et latinam Pentateuchi versionem, sex circiter annorum millia a primi hominis creatione ad nos usque effluxissent, septem vero et amplius juxta græcam Alexandrinam seu LXX interpretum versionem, et Samaritanus codex mediam epocham admittit. Hæc libere discuti possunt, intacta quæstione de origine mundi. Quandonam vero Deus ex nihilo materiam eduxerit, quandonam eam formis quas conspicimus induerit, nec S. Scriptura nec Ecclesia determinat. Peregrinantur ergo extra quæstionem quotquot a chronologia contra Mosaicam cosmogoniam emendicant argumenta, et objectiones inde petitas recte et merito præterimus, ut præsentibus quæstionibus extraneas.

Sequentia tantum animadvertere præstat ad demonstrandam inanitatem argumentorum ab adversariis ex hoc capite congestorum: 1º Certum est Moysen unicam chronologiam confecisse, illamque ut veram omnes chronologicos et amanuenses, tum Judæos tum Christianos, semper habuisse. Si igitur codex Mosaicus non periisset, omnes evanescerent difficultates, omnes corrigerentur errores. 2º Ergo differentie in computo annorum observatæ oriuntur vel ex incuria aut inadvertentia inculpabili

amanuensium, vel ex eo quod chronologici alii aliter annos Mosaicos computarunt, alii longiores, alii breviores eos, relative ad nostrum computandi modum, intelligentes. 3º Chronologiarum veritas non tam ex fidelitate in annis, mensibus et diebus enumerandis repetenda est, quam ex eo quod facta historica omnia, præcipue quæ sunt magni momenti, probe coordinentur, suo tempore late sumpto assignentur, et aliis factis publicis ac monumentis necnon observationibus scientificis coaptentur; alias nulla pene esset chronologia quæ falsitatis nota non inureretur, nulla gens cujus historia tanquam authentica haberetur. Atqui omnes chronologiæ sacræ, quamvis diversæ in annorum supputatione, eadem tamen facta, præcipue duo eminentiora, creationem scilicet hominis et diluvium, referunt, easdem generationes componunt et ordinant, et in his hebraicæ veritati consentiunt. Ergo.]

DISSERTATIO IV

DE HOMINE

D. Thomas, qq. 75, 91-102; 2ª 2ª, qq. 163 et 164.

ARTICULUS I

Utrum primi parentes nostri immediate a Deo conditi fuerint?

[Tres potissimum errores Mosaicæ creationis historię de homine adversantur. Primus eorum est qui hominem a Deo, saltem immediate, conditum negant, sed prodiisse affirmant ex particulis vel essentiis, ut vocant, *organiatricibus*, aut vi vegetativa, quibus Deus naturam ditavit: quod de cæteris viventibus a fortiori pronuntiant. — Secundus error, priori affinis, est pantheistarum nostrorum, qui hominis productionem ducunt ab illa lege æternæ substantię mundi, qua omnium genitrix natura